

REKONSTRUKCIJA BIBLIOTEČKE ZAJEDNICE U BIH

RECONSTRUCTION OF LIBRARY COMMUNITY IN BIH

Mr. Amra Rešidbegović, NUBBiH

Sažetak:

Temelj bibliotečko-informacijskog sistema (BIS) svake zemlje je bibliotečko-informacijska zajednica koju čine ljudi, sadržaj i tehnologija. U procesu izgradnje modernog BIS-a u BiH rekonstrukcija bibliotečko-informacijske zajednice je prioritet. Odgovorni za to su nacionalni centri BIS-a, kakav je NUBBiH, a kreatori i izvršitelji procedura rekonstrukcije su službe za razvoj bibliotečke djelatnosti (matične službe). U radu se skreće pažnja na trenutno stanje i perspektive daljeg razvoja ove zajednice.

Ključne riječi :BIS, bibliotečka zajednica, rekonstrukcija,

Summary:

A foundation of library-information system (LIS) of each country is a library-information community represented by people, content and technology. Reconstruction of the library-information community is a priority in building process of a modern LIS in Bosnia and Herzegovina. National centers of LIS such as the NUL BIH are responsible for this activity, whereas creators and executors of reconstruction procedures are services for development of library function (registry offices). A special emphasis is given to present condition and to perspectives of the community's further development.

Keywords : LIS, Library community, Reconstrucion

UVOD

Bibliotečko-informacijski sistem (BIS) je dio jedinstvenog sistema informacija. Taj segment nacionalne infrastrukture važan je za opći razvoj države, za demokraciju i za područja od posebnog interesa za bibliotekarstvo kao što su kultura, naučno-istraživački i obrazovno-odgojni rad. Temelj BIS-a je bibliotečko-informacijska **zajednica** koju čine :

- LJUDI
- SADRŽAJ
- TEHNOLOGIJA

U razvijenim zemljama svijeta, zahvaljujući sinergičkom međusobnom djelovanju ova tri segmenta zajednice, ubrzano se razvija globalno informacijsko povezivanje.

U nas, u toku je izgradnja uništenog sistema koja se uglavnom odvija stihijski, neplanski, bez koordinacije i komunikacije. Na putu izgradnje BIS-a kakav nam treba, za sada stoje samo prepreke, od političko-administrativne i strukovne organizacije, do statusnih i finansijskih prepreka, koje usporavaju i remete implementaciju većine potrebnih intervencija. I pored toga, zahvaljujući nekim drugim vrijednostima ove razrušene zajednice, bilježimo vrijedne rezultate.

LJUDI

Bez zajednice ljudi ne da se ni zamisliti rad biblioteka. Jedna grupa ljudi - *stručna zajednica ili bibliotečko osoblje* - grade informacijski sistem za potrebe druge grupe ljudi *korisničke zajednice*.

Obezbijediti korisničkoj zajednici pravovremeno traženu informaciju/publikaciju u željenom obliku i pristup na svim nivoima, zahtjevan je i složen zadatak koji se postavlja pred stručnu zajednicu. Uspješnost se postiže obrazovanjem obje zajednice.

Od bibliotečkog osoblja 21. stoljeća se zahtijeva :

- visoka bibliotečka i kompjuterska pismenost garantirana diplomama formalnog obrazovanja;
- aktivno znanje stranih jezika;
- stalno sticanje općih i stručnih znanja i vještine;
- otvorenost, komunikativnost i etička podobnost.

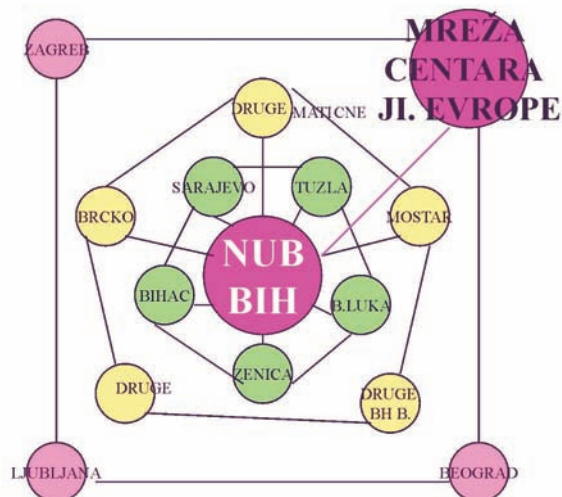
Jedino tako osposobljena stručna zajednica u stanju je da integrira korisničku zajednicu - korisnike u svijet bibliotečko-informacijskih sistema. Bibliotekari koji se i sami nadalje stalno obrazuju, moraju biti u stanju obrazovati i podučavati i korisnike o tome: kako koristiti bibliotečko-informacijske usluge, kako tražiti i kako vrednovati izvore i znanje.

Za bosanskohercegovačku bibliotečko - informacijsku zajednicu , ovo je idealna slika, inače uobičajena u zemljama razvijenog svijeta kojem težimo.

Stručna bosanskohercegovačka bibliotečka zajednica je u novi milenij ušla inferiorna u odnosu na zahtjeve i izazove tog elektronskog doba. Rat (1992.-1995.) je učinio svoje i strukturu zaposlenih u bibliotekama BiH potpuno izmijenio. Prevladalo je polustručno i činovničko osoblje u bibliotekama nad stručnim, profesionalnim osobljem.

Iako i sama devastirana, ne samo u prostornom, nego i u

Moguća mreža obrazovnih centara matičnih biblioteka BiH u okviru univerzalne mreže centara okruženja i Jugoistočne Evrope

kadrovskom smislu, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH (NUBBiH) je kao nacionalni bibliotečko-informacijski obrazovni centar ozbiljno prišla rješavanju ovog krupnog problema i uključila se 2000. godine u međunarodni program stručnog obrazovanja bibliotekara. Zatečenom osoblju u bh. bibliotekama je pružena prilika da se putem permanentnog obrazovanja i usavršavanja uključi u redove bibliotečke profesije i učestvuje u obnovi ove uništene zajednice. Mnogi su u tome i uspjeli. Ipak, sve složeniji informacijski zahtjevi u sferi bibliotekarstva nameću potrebu za stalnim razvojem, usavršavanjem usluga i djelatnosti u cjelini. Stoga se sve više nameće i potreba za revizijom programa edukacije, ne samo zbog veoma zahtjevnih obaveza stručne prema korisničkoj zajednici, nego i zbog njene odgovornosti i obaveze da zaštiti bibliotečku struku. Jedan od najvažnijih ciljeva te revizije je reorganizacija čitave bibliotečke zajednice koja će povući za sobom i tako potrebnu reorganizaciju bh. biblioteka.

Prvi korak je napravljen. Kroz *temeljnu* obuku obrazovnog centra NUBBiH je od 1997.-2005. godine prošlo preko 1500 bh. bibliotečkih djelatnika, a 388 ih je položilo stručne ispite, što je pretpostavka da će se oni trajno vezati za bibliotečku profesiju.

Slijedeći korak na putu reorganizacije stručne zajednice podrazumijeva donošenje takvog obrazovnog programa koji će biti obilježen dubljim prožimanjem *permanentnog*, odnosno stalnog stručnog učenja i usavršavanja i *formalnog*, akademskog bibliotečko-informacijskog obrazovanja. Za njegovu implementaciju neophodno je ojačati vezu između NUBBiH kao nacionalnog središta permanentnog obrazovanja i Odsjeka za bibliotekarstvo pri Filozofskom fakultetu u Sarajevu i šire.

Od kvaliteta i dinamike sprovođenja tako objedinjenog,

inoviranog i sa Bolonjskim procesom usklađenog programa, zavisice ishod reorganizacije stručne zajednice i uključivanje bh. bibliotekarstva u svjetske tokove.

SADRŽAJI

Sadržaji bibliotečko-informacijske djelatnosti su brojni, raznorodni i kompleksni, ali u procesu rekonstrukcije bi. zajednice u BiH nezaobilazni sadržaji su procesi i bibliotečka infrastruktura.

Bibliotečko-informacijski procesi obuhvataju sve stručne operacije i usluge, od ulaska publikacije/informacije u biblioteku, preko procesiranja do njihove distribucije, uključujući i niz posebnih aktivnosti na svim nivoima. Ti procesi su elementi bibliotečke struke koja je interdisciplinarnog karaktera; koja se studira na univerzitetu; izučava kao nauka na postdiplomskom i doktorskom studiju i stalno dopunjava i usavršava uključivanjem u programe cjeloživotnog stručnog obrazovanja koje je postalo neophodno. Procesu su temelj sadržaja, a ovdje ih samo naznačavamo.

Infrastruktura od čije podrške zavise sami procesi i njihovi rezultati, pretpostavka su za realizaciju sadržaja. Segmenti infrastrukture od posebne važnosti za rekonstrukciju bh. bibliotečke zajednice su:

- a) legislativa,
- b) institucije i stručna tijela i
- c) strukovne organizacije.

a) Bibliotečka legislativa. U širem smislu, osim važećih zakonskih, tu spadaju i sva podzakonska akta, strukovni dokumenti (lokalni, regionalni, nacionalni, međunarodni) o bibliotečko-informacijskoj djelatnosti, kao što su pravilnici, statuti, kolektivni i drugi ugovori, standardi, pravila, programi, manifesti, deklaracije, izjave i t.d.

Legislativa je zajednički interes bibliotečke zajednice i države. Ona treba da štiti struku, da definira i obezbjeđuje sve oblike i nivoe podrške, da je usklađena sa zahtjevima društva.

Naša legislativa je takva, da traži hitne izmjene i dopune. Na snazi je:

- sedam neusklađenih, neadekvatnih i neprimjerenih zakona o bibliotečkoj djelatnosti (entitetski i kantonalni)
- četiri nevažeća, zastarjela i neprimjenjiva standarda za četiri tipa biblioteka
- niz prevaziđenih podzakonskih akata, pravilnika, statuta i t.d..
- neujednačena pravila koja se odnose na rad biblioteka i bibliotekara.

Pored kvalitativnog problema, postoji i dodatni, a to je neprimjenjivanje, kakve-takve postojeće legislative, što znači, da unutar BISBiH vlada bezakonje.

Promjene legislative koje su potrebne bibliotečko-informacijskoj zajednici u BiH je trebalo da pokrene NUBBiH kao nacionalni informacijski centar, ali to je do sada bilo sprječavano neadekvatnom komunikacijom između NUBBiH i vladajućih struktura, bez čije podrške je svaki poduhvat ostao uzaludan.

Izmjene i dopune za koje će se zalagati bosanskohercegovačka bibliotečko-informacijska zajednica odnoseće se na slijedeću problematiku :

status, finansiranje, pravna problematika, reorganizacija, savremena bibliotekonomija, kooperacija, komunikacija-automatizacija-informatizacija-umrežavanje, formalno i cjeloživotno stručno obrazovanje.

b) Institucije

Biblioteke svih tipova u čitavoj BiH.

Nakon ratnih razaranja tokom kojih je najveći broj biblioteka u FBiH izgubio objekte, fondove, opremu i stručno osoblje, nastupila je faza njihove obnove, sa akcentom na obnovi prostora i fondova. Problem rekonstrukcije sistema je bio potisnut i odgođen. NUBBiH je kao centralna matična biblioteka, svojim projektima, stručnim rješenjima i savjetima značajno pomogla u obnovi fondova, devastiranih bibliotečkih objekata i u prostornoj organizaciji biblioteka uopće.

Osnivači, finansijeri, partneri biblioteka su ostale institucije koje na bilo koji način podržavaju biblioteke . Najvažnije mjesto zauzimaju državna, federalna i kantonalna *ministarstva* zadužena za kulturu, obrazovanje, nauku i informiranje.

Bosanskohercegovačko bibliotečko iskustvo i stvarnost su u tom smislu razočaravajući kada je u pitanju podrška sa državnog i federalnog nivoa, dok je podrška sa kantonalnog nešto bolja. Ipak, broj svijetlih primjera je minimalan.

Za odsustvo zainteresiranosti, komunikacije, podrške, saradnje između vladajućih struktura i biblioteka, pogotovo u odnosu na NUBBiH, nema opravdanja, tim prije što su se te strukture oglušile i tako pocijenile ozbiljne međunarodne dokumente, odlučujuće za razvoj naše profesije, na koje nas obavezuju, ili nam preporučuju UNESCO, Savjet Evrope, EBLIDA, IFLA i dr.

Stručna tijela.

Komisije unutar biblioteka su najbrojniji oblik, ali najčešće imaju zatvoreni karakter rada. Iako trenutno nisu u funkciji, posebne pažnje su bile vrijedne stručne komisije DBBiH, zbog uspješnosti odvijanja stručnog rada, dostupnosti i širine djelovanja tokom više decenija.

Bibliotečki savjet NUBBiH. Iako održan samo jedanput od osnivanja 1998. godine, bilježi dobre rezultate. Svojim odlukama o obnovi devastiranih biblioteka i fondova, obnovi BISBiH, o podršci edukaciji i stručnom usavršavanju i drugim, potakao je mnoge aktivnosti koje su urodile dobrim rezultatima. Neki od njih su opremanje i restauracija preko 40 biblioteka u FBiH, ekspanzija stručne edukacije, koja pored sprovođenja programa bibliotečke i informacijske pismenosti u okviru cjeloživotnog učenja, uključuje i obnovu institucije stručnih ispita, postizanje osnovnih i viših stručnih zvanja, i dr.

c) Strukovne organizacije su stub profesije, zadužene za podršku i promociju interesa bibliotečko-informacijske djelatnosti i djelatnika, biblioteka i njihovih korisnika. Dakle, čitave bi. zajednice.

To su najmasovnija profesionalna tijela koja imaju najveće ingerencije u zastupanju stručne zajednice na svim nivoima, u donošenju odluka i relevantnih dokumenata.

Društva ili asocijacije koje na međunarodnom nivou djeluju veoma organizirano i efikasno, ujedinjeni u veća udruženja kao što su IFLA - Međunarodna federacija bibliotečkih društava (Interantional Federation of Library Associations), EBLIDA- Evropski ured bibliotečkih, informacijskih i dokumentacijskih društava (European Bureau of Library Information and Documentation Associations), CENL-Konferencija evropskih nacionalnih biblioteka (Cenference of European National Libraries) i dr.

Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine (DBBiH) je do rata, pa čak tokom i neposredno poslije rata (1992.-1995.) djelovalo uspješno i u potpunosti ispunjavalo :

- ulogu najveće i najodgovornije profesionalne asocijacije,
- razvojnu misiju koju je provodilo kroz rad stručnih komisija i
- zadatke implementacije bibliotečkih standarda.

Organizacija DBBiH temeljena na teritorijalnom i tipskom principu je bila veoma efikasna i ostvarivala duboku

povezanost na svim nivoima. U toku i nakon rata DBBiH se podijelilo na entiteska društva (DBBiH Federacije i DB Republike Srpske), da bi se u zadnje vrijeme DBBiH potpuno raspalo, pa čak izgubilo i svoje pravo na članstvo u IFLA. Tako je ugašena ova najvažnija profesionalna organizacija (institucija) za podršku stručnom radu, bez koje se ne može donijeti, niti usvojiti i jedna valjana strukovna odluka ili dokument.

NUBBiH je poticala i poduzimala niz inicijativa i akcija na izmjenama, dopunama i usvajanju više vrsta bibliotečkih standarda u cilju unapređenja stručnog rada i razvoja bi. zajednice. Ali, sav trud je ostajao uzaludan najvećim dijelom zbog izostanka podrške DBBiH - jedino odgovornog tijela za verifikaciju takvih odluka.

Asocijacija bibliotečko-informacijskih stručnjaka Bibliotekara, Arhivista, Muzeologa (BAM) je osnovana 2006. godine kao reakcija na stanje odsustva povezanosti, komunikacije i zaostajanja bi. djelatnosti za evropskim i svjetskim postignućima. U okviru svog veoma zahtjevnog profesionalnog programa, BAM je kao prioritet zacrtao i poticaj na ustrojavanje, oživljavanje i vraćanje digniteta DBBiH od prije rata.

TEHNOLOGIJA

Bibliotečka djelatnost se oduvijek odvijala na temelju određenih, općesusvojenih i svome vremenu primjerenih tehnologija, pa se prirodno i danas ona uklapa u jedinstveni međunarodni sistem bibliotečkih (međunarodni standardi) i informacijsko-komunikacijskih tehnologija (ICT). U skladu s tim, bibliotekarstvo je preraslo u *bibliotečko-informacijsku djelatnost*, a bibliotekari u *bibliotečko-informacijske stručnjake*.

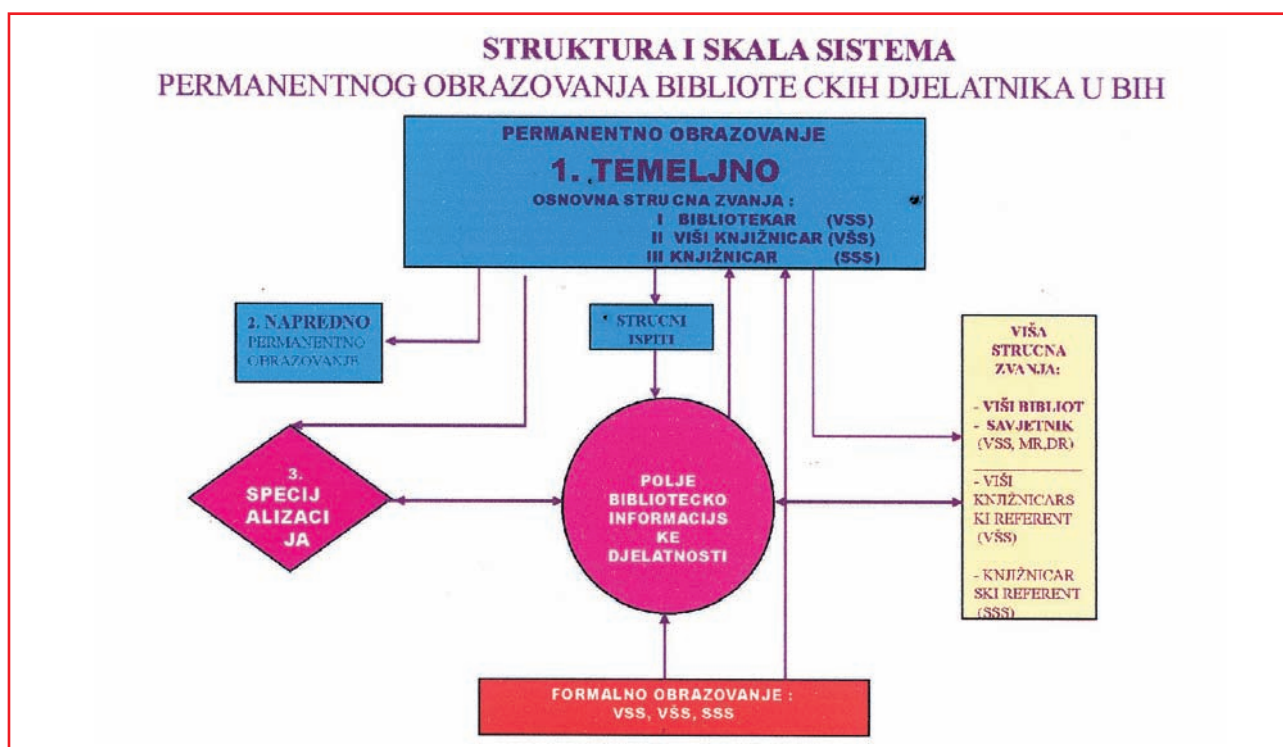
Interdisciplinarna i univerzalna priroda bibliotekarstva određuje i prirodu tehnologije koja se primjenjuje i koja, stoga, podrazumijeva ne samo suštu tehniku i tehnički, nego i kompleksan politički sistem, sastavljen od više podsistema (obrazovni, kulturni, naučni, socijalni i dr.). Sve to primijeniti u bosanskohercegovačkom kontekstu veoma je složen i težak zadatak. Ipak, nove tehnologije su zaživjele u bi. zajednici BiH. Ono što one u osnovi obuhvataju su:

- računarska oprema (hardware),
- programi (software) i
- mreže (network).

Računarska oprema i programi (hardware i software) su temeljna informacijska infrastruktura našeg vremena i djelatnosti. Bosanskohercegovačke biblioteke su veoma slabo opremljene osnovnim instrumentima za rad računarima, a još slabije adekvatnim, najčešće i bilo kakvim bibliotečkim programima. Uz to, u pogledu primjene bibliotečkih programa vlada šarenilo i odsustvo jedinstvenosti sistema, a oprema kojom neke biblioteke i raspoložu, nedovoljna je i obično zastarjela.

O stanju i primjeni novih tehnologija najbolje govore podaci vezani za javne bh.biblioteke. Zastupljenost računarske opreme iznosi 72%, što bi bilo optimistično kada bi ona bila u funkciji bibliotečkih, a ne, kao u stvarnosti, pretežno administrativnih poslova. Priključaka na Internet ima 31%, u sistemu radi 19% javnih biblioteka koje primjenjuju uglavnom 3 bibliotečka programa potpuno različite sofisticiranosti (PbiblioBiH, Bibliotekar i COBISS).

Prednost u tom smislu ima NUBBiH, kao i jedan broj specijalnih i fakultetskih biblioteka, koje raspoložu

zadovoljavajućim brojem i tipom računara i bibliotečkih programa. U sistem COBISS uključeno je do sada 16 bh. biblioteka.

Iako je stanje tehnološke infrastrukture veoma loše, na putu je poboljšanja i napretka, za razliku od stanja umreženosti koje je na veoma niskoj razini. Postojeća mreža temeljena na tehnološkoj infrastrukturi, bez izgrađene bibliotečke zajednice kao osnovne podloge, stvara stanje „iluzije mreže“. Ne poštujući osnovne uvjete, pravila, dinamiku i strategiju, umrežavanje u nas ima obilježje haotične, nestabilne, nesigurne i krnje mreže.

Zaključak

Bibliotečko-informacijska zajednica u BiH je loša i traži hitnu i primjerenu rekonstrukciju. Za takvu rekonstrukciju potrebno je registrirati jasno stanje, imati viziju i definirati ciljeve.

Jasno stanje se može registrirati uz pomoć učinkovite SWOT analize naše strukovne stvarnosti koja ima vrijedne prednosti i mogućnosti, ali teško savladive slabosti i ograničenja :

svim sferama djelatnosti, što podrazumijeva umrežavanje ljudi, sadržaja i tehnologija, odnosno intelektualno, sadržajno i tehnološko povezivanje. Time se izbjegava „iluzija mreža“ koja predstavlja vertikalno umrežavanje na samo jednoj razini, tj prema samo jednom principu.

Dinamika umrežavanja ima više faza, a prva bi mogla sadržavati:

- umrežavanje matičnih biblioteka u BiH
- izgradnju i umrežavanje obrazovnih centara u tim bibliotekama,
- umrežavanje ostalih biblioteka
- umrežavanje ljudi- ustanovljenje i izgradnju DBBiH i stručnih tijela na svim nivoima (lokalni, nacionalni i uključivanje u internacionalni društva i savezi)
- uređenje legislative

Dalja dinamika, faze i procesi će se primjenjivati u skladu sa strateškim programom rekonstrukcije i izgradnje bi. zajednice u BiH.

PREDNOSTI	SLABOSTI	MOGUĆNOSTI	OGRANIČENJA
<ul style="list-style-type: none"> -Bogato kulturno naslijeđe -Intelektualni potencijal -Entuzijazam -Optimizam 	<ul style="list-style-type: none"> - Pasivnost - Neobrazovanost - Nesposobnost i nezainteresiranost lidera, političara i donosioca odluka - Nepostojeća ili loša: infrastruktura; komunikacija; informatizacija; mreže -Nejedinstvena politika i strategija 	<ul style="list-style-type: none"> -Komunikacije -Automatizacija -Umrežavanje -Usklađivanje sadržaja tehnologije i zajednice na svim nivoima (lokalni, regionalni,nacional. i internacionalni) -Cjeloživotno obrazovanje 	<ul style="list-style-type: none"> -Krizna bi.profesije -Krizna bi. zajednice -Krizna legislative -Finansijska kriza - Kriza kulture - Kriza morala -Administrativno-političko uređenje -Krizna svijesti vlasti o važnosti bibliot.- informacijske zajednice

Vizija izgrađene bibliotečko-informacijske zajednice se najčešće temelji na univerzalnoj sintagmi o društvu koje teži da postane kreator, a ne da ostane samo konzument svoje sudbine. Međusobno djelovanje ICT i temeljnih bibliotečkih faktora pomaže u izgradnji željenog informacijskog društva i društva znanja, u kojoj bi. zajednica ima veoma važnu ulogu.

Ciljevi rekonstrukcije su izgradnja razvijene bi. zajednice : obrazovanih ljudi, legislative, stručnih tijela i visoke tehnologije, koja će tek tada biti u stanju da gradi mostove i stabilne mreže koje imaju smisla.

Bosanskohercegovačka bibliotečka stvarnost traži hitno izgradnju jedinstvenog strateškog programa sa ciljem povećanja razvoja, komunikacija i partnerstva.

Potrebno nam je cjelovito umrežavanje na svim nivoima i u

Literatura

BORGMAN, Christine L. Od Gutenbergova izuma do globalnoga informacijskog povezivanja : pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve : Naklada Benja ; Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2002

MENOU, Michel J. Transforming Information Societies? // Information program OSI Budapest : The Future of LIS Education and Professional Development. London, November, 12-16, 2003

VODIČ kroz javne biblioteke Bosne i Hercegovine = A Guide to Public Libraries of Bosnia and Herzegovina. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2006